

II. BRETON

1. FONCTIONS LANGAGIÈRES

Parler de soi

La flèche ► désigne les éléments qui peuvent être réservés à la dernière année du cycle.

	Cycle 2	Cycle 3
Se présenter - donner son nom - donner son âge - donner son adresse	Katell eo ma anv. Pemp bloaz on.	Katell eo ma anv. Eizh vloaz on. Me a zo eizh vloaz. E Kemper emañ o chom / E Kemper ec'h on é chom. Me a zo o chom / Me a zo é chom e Kemper. ► Emañ o tont eus Kemper / Ec'h on é tonet a Gemper. ► Eus Kemper emañ o tont / A Gemper ec'h on é tonet.
Dire ce que l'on ressent - état général - faim, soif - joie, satisfaction - déception - fatigue - dégoût - surprise - douleur	Naon, sec'hed am eus ! Brav ! dreist ! dispar ! Siwazh ! Skuizh on. Me a zo skuizh. Ec'h ! Penaos? sell 'ta ! Aou ! Aioù !	Mont a ra mat ganin / mat a-walc'h / fall. Naon, sec'hed am eus ! Brav ! dreist ! dispar ! fiskal ! a-vod ! Na mat ! Pegen brav ! Siwazh ! Skuizh on. Me a zo skuizh. Ec'h ! Ne'm eus ket c'hoant. Ne'm bo ket. Penaos? Sell 'ta ! Aou ! Aiou ! Ma fenn ! ► Poan gof / Droug kof am eus !
Parler de ses goûts - de ce qu'on aime ou pas - de ce que l'on préfère	Kavout a ran mat... ; me a gav mat... ► Ne gavan ket mat. ► C'hoari a blij din/ C'hoari ne blij ket din. ► Ne blij ket din c'hoari.	Kavout a ran mat... ; me a gav mat... Ne gavan ket mat. C'hoari tennis a blij din / Ne blij ket din c'hoari tennis. C'hoari tennis a blij deomp. ► Ni a blij deomp... Kavout a ran gwelloc'h c'hoari basket-ball. Me a gav gwelloc'h c'hoari basket-ball.
Parler de ses souhaits, besoins, désirs	► Kavout a rafen... Me a garfe... Kavout a ► rahen... Me a garahe... ► Plijout a rafe din... Plijout a rahe din... ► Me a blijfe din... Me a blijaje din...	Plijout a rafe din... Me a blijfe din... Plijout a rafe din kaout un tamm gwastell / Plijout a rahe din... Me a blijfe din kaout un tamm gwastell / Me a blijaje din... Kavout a rafemp gwelloc'h... Ni a garfe gwelloc'h ... Ezhomm am eus eus ur sizailh / Dober am eus ag ur sizailh.
Parler de ses intentions , ses projets	C'hoant am eus (da) livañ / (da) c'hoari. Me a zo o vont da livañ, da c'hoari. Ez / Ec'h an da livañ / c'hoari.	C'hoant am eus (da) livañ / (da) c'hoari. Emañ (emaomp) o vont da zañsal / c'hoari. Me (ni) a zo o vont da zañsal / da c'hoari. Ez / Ec'h an (eomp) da zañsal / da c'hoari.
Dire ce qu'on est capable de faire ou non	Me a oar kanañ / N'ouzon ket kanañ / Ne ouian ket kanal. Gouest on da ganañ. Me a zo gouest da ganañ / N'on ket gouest da ganañ.	Gouzout a ouzon neuñviñ / kanañ. N'ouzon ket neuñviñ / kanañ / Ne ouian ket... Me a oar neuñviñ / kanañ. Gouest on da neuñviñ / da ganañ. Me a zo gouest da neuñviñ / da ganañ. N'on / n'omp ket gouest da neuñviñ / da ganañ (c'hoazh). N'hellan ket kerzhout. N'on ket evit lavarout / lenn.

	Cycle 2	Cycle 3
Dire ce que l'on possède ou non	Un ti am eus. Me am eus un ti. ► N'em eus ti ebet. Ar vantell-se a zo din. Din eo ar vantell-se. N'eo ket din.	Un ti am eus / Ne'm eus ti ebet. ► Un ti hon eus. N'hon eus ti ebet. Ma mantell eo. N'eo ket ma mantell. Din eo ar vantell-mañ. N'eo ket din.
Dire qu'on sait ou non		Gouzout a ran. Me a oar / Gouiet a ran. Gouzout a rit ? N'ouzon ket. Gouiet a rit ? / Ne ouian ket.
Dire où on est, où l'on va		Amañ emeon. Amañ emeoamp / Amañ ec'h on. Emaon o vont d'ar skol. Ez an / Ec'h an d'ar skol. Emaon o vont da di Stefan. Ez / Ec'h an da di Stefan. Emaoamp o vont da Italia. Ez / Ec'h omp da Italia.

Parler aux autres

Savoir entretenir des relations sociales - se saluer - prendre congé - remercier - s'excuser - formuler des souhaits - féliciter	Demat ! ► Penaos emañ ar bed ganeoc'h ? Brav eo an amzer hiziv ! (I) Noz vat ! Kenavo d'ar c'hentañ gweled ! Trugarez ! Trugarekaat ! Digarezit ac'hanon ! / Man digarezit. Deiz-ha-bloaz laouen deoc'h ! Nedeleg laouen ! Bloavezh mat ! Mat ! Brav ! Dreist ! Dispar !	Demat ! Penaos emañ ar bed ganeoc'h ? Brav eo an amzer hiziv ! (I) Noz vat ! Kenavo ! D'ar c'hentañ gweled ! A-benn nebeut ! Ne vin ket pell ! Trugarez ! Trugarekaat ! Digarezit ac'hanon ! / Man digarezit ! Kalon vat ! Deiz-ha-bloaz laouen deoc'h ! Nedeleg laouen ! Bloavezh mat ! Mat ! Brav ! Dreist ! Dispar !
Demander des informations à un interlocuteur - sur lui-même - sur son identité - sur son âge - sur son état - sur ce qu'il fait, ce qu'il veut, ce qu'il désire - sur le lieu où il habite - sur le lieu où il va - sur une date ou un horaire - sur quelqu'un d'autre - sur quelque chose - sur des objets - sur un prix - sur un événement - sur le temps	Piv oc'h-chwi ? Peseurt anv hoc'h eus ? Pe oad oc'h ? Penaos ez / ec'h a an traoù ganeoc'h ? Petra rit ? ► Petra emaoec'h oc'h ober ? /... ec'h ober ? Petra ho po ? Piv eo hemañ ? Piv eo houmañ ? Piv a zo aze ? Piv n'emañ / n'eo ket aze ? Petra eo an dra-mañ ? Penaos emañ an dra-mañ ? Petra a zo c'hoarvezet / arruet ? Petra a zo kaoz ?	Piv oc'h-chwi ? Peseurt anv hoc'h eus ? Pe oad oc'h ? Penaos ez / ec'h a an traoù ganeoc'h ? Petra emaoec'h oc'h ober ? /... ec'h ober ? Petra ho po ? Pelec'h emaoec'h ? / E-men ec'h oc'h ? Pelec'h emaoec'h o chom ? / E-men ec'h oc'h é chom ? Da belec'h emaoec'h o vont ? / Da ven ec'h oc'h é vonet ? Pezavare e teuio an treñ ? / Pegoulz e tay an treñ ? Piv eo hemañ ? Piv eo houmañ ? Piv a zo aze ? Piv n'emañ / n'eo ket aze ? Oc'h / Ec'h ober petra emañ Jakez ? Pezavare e teuio Rozenn ? / Pegoulz e tay Rozenn ? Petra eo an dra-mañ ? ► Un aval eo an dra-mañ. Pelec'h / E-men emañ an ti-post, mar plij ? Penaos emañ an dra-mañ ? Peseurt stumm ? Peseurt blaz a zo gant / get an dra-mañ ? Pegement eo ? Pegement e koust ? Petra a zo c'hoarvezet / arruet ? Petra a zo amañ ? Penaos emañ an amzer ?

B. O. hors-série n° 2 – 19 juin 2003
Programme des langues étrangères et régionales à l'école primaire
Breton

	Cycle 2	Cycle 3
Exprimer un désir, une injonction	Roit an dra-mañ din ! Deuit amañ !	Roit an dra-mañ din ! Kemerit eta ! Deuit amañ eta !
Exprimer une caractéristique		Koant eo ar plac'h-se. Ar paotr-mañ a zo moan.
Exprimer une obligation		Taolit evezh ! Diwallit mat !
Demander et exprimer une permission		Tu a zo din c'hoari ? Ya, evel just !
Exprimer une interdiction		Arabat ober trouz ! N'ho peus ket droed d'ober an dra-mañ.
Exprimer une proposition	Ha dont a rit da c'hoari? Ha c'hoant hoc'h eus (da) c'hoari? (da) livañ?	Dont a rafec'h / rahec'h da c'hoari ? C'hoant (da) c'hoari hoc'h eus ? Deuit da c'hoari ganeomp ! Ha c'hoariet e vo asambles ? Deomp !
Répondre à une proposition - accord - désaccord (2) - Vrai/ faux - Emettre une hypothèse	Ya ! Mat ! A-du ! Diwezhatoc'h ! Gwir- faos . Mat- fall. Marteze. Warc'hoazh e vo brav an amzer, marteze.	Ya, gant plijadur ! Ya, evel just ! Anat deoc'h. Komprenet em eus. Neuze eo mat din. Ne'm eus ket ezhomm, c'hoant. Ne fell / faot / blij ket din. Pas c'hoazh ; diwezhatoc'h. Gwir- faos. Mat-fall. Marteze.
Savoir participer à la vie de la classe - Demander la parole - Demander de répéter - Demander à participer ou non - Dire que l'on n'a pas compris - Demander une aide - Consignes	Me, mar plij ! Ur wezh c'hoazh, mar plij ! Lavarit en-dro, mar plij ! Me ivez ! Din-me eo ! D'am zro ! Pas me ! Azezit eta ! Selaouit ! Kit kuit !	Me, mar plij ! Penaos eta ? Lavarit en-dro, mar plij ! Ne'm eus ket komprenet. Petra hoc'h eus lavaret ? Penaos e vez lavaret an dra-mañ e brezhoneg ? Sikourit ac'hanon, mar plij ! Deuit amañ ! Diwallit eta ! Deuit tre ! Prest oc'h ! Skarzhit kuit ! Kit alemañ ! Er-maez ! Pelloc'h ! Kanomp bremañ !

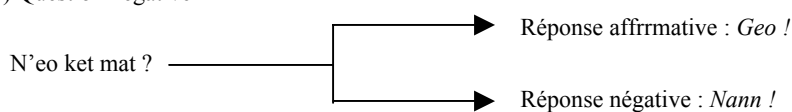
(1) *Brav an amzer hiziv* : « il fait beau aujourd'hui ! ». Les changements de temps fréquents sous le climat océanique breton fournissent matière aux brefs échanges de saluts matinaux.

(2) Le désaccord.

a) Question affirmative	Réponse négative
<i>Mat eo ?</i>	<i>N'eo ket.</i>
<i>Amañ emañ ?</i>	<i>N'emañ ket.</i>
<i>Glav a ra ?</i>	<i>Ne ra ket.</i>
<i>Kafe a zo ?</i>	<i>N'eus ket.</i>

La réponse reprend l'auxiliaire conjugué (*eo, emañ, a ra, a zo*).

b) Question négative

Parler des autres et de son environnement

	Cycle 2	Cycle 3
<p>Savoir identifier, présenter ou désigner...</p> <p>- une personne</p> <p>- un animal, une chose</p>	<p>Nolwenn eo. Setu Nolwenn. An aotrou Madeg eo . Setu an aotrou Madeg.</p> <p>Ur c'hazh, ur c'harr-tan eo. Setu ur c'hazh, ur c'harr-tan.</p>	<p>Yann eo hemañ. Setu Yann. Setu mamm Youenn. Mamm Youenn eo houmañ. Amañ emañ ma mamm, ma zad. Mari eo hec'h anv. Hec'h anv eo Mari. Setu (hemañ eo) hor c'helenner.</p> <p>Hor c'helenner eo hemañ. Ur c'hazh eo. Ur c'harr-tan eo. Bleuniou int. Levr Pêr eo hemañ. Al levr-mañ a zo da Bêr.</p>
<p>Savoir décrire, qualifier, compter</p>	<p>Ruz, nevez, mat, foeltret eo ar c'harr-tan. An dra-mañ a zo ruz, nevez, mat, foeltret.</p> <p>Unan, daou - div, tri - teir, pevar - peder, pemp... daouzek... ► (trizek...ugent).</p>	<p>Ruz, nevez, mat, foeltret eo ar c'harr-tan. An dra-mañ a zo ruz, nevez, mat, foeltret.</p> <p>Gurvan a zo bras, bihan, tev, moan...</p> <p>Unan, daou - div, mil. Pegement eo ? Pet skoliad a zo ?</p>
<p>Savoir exprimer la densité ou la qualité</p>	<p>Mat-tre ! C'hoazh ! A-walc'h !</p>	<p>Mat-tre ! Brav-naet ! Kalz, nebeut, ur bochad. Echu ; n'eus ket ken.</p>
<p>Savoir donner des informations...</p> <p>- sur quelqu'un</p> <p>- sur le temps qu'il fait</p> <p>- sur un prix</p>	<p>Gurvan a zo klañv . Eñ a zo klañv. Klañv eo Gurvan. Gurvan eo a zo klañv. Emañ Nolwenn o c'hoari / é c'hoari. O c'hoari emañ-hi./ É c'hoari emañ-hi.</p> <p>Brav eo an amzer. Glav a ra. Erc'h a ra. Yen eo an amzer. Tomm eo.</p>	<p>O c'hoari emañ-hi. / É c'hoari emañ-hi . Aet eo kuit. Emañ o tont / é tonet.</p> <p>Avel a zo.</p> <p>Al levr a goust c'hwec'h euro.</p>
<p>Savoir utiliser...</p> <p>- quelques repères spatiaux</p> <p>- quelques repères temporels</p> <p>- quelques articulations de logique et de coordination</p>	<p>Amañ, aze.</p> <p>A-benn nebeut, hiziv, warc'hoazh, dec'h. ► C'hoazh.</p> <p>Hag (ha)..., pe</p>	<p>Amañ, aze, ahont. A-zehou, a-gleiz, en nec'h (el laez), en traoñ / en dias, dirak, a-dreñv, a-us / a-dreist. E Spagn.</p> <p>Bremañ, pas bremañ, diwezhatoc'h. Diouzhtu ! Gortoz ! ► D'ar sadorn e vez graet krampouezh. ► Disadorn ez / ec'h in d'ar marc'had.</p> <p>Hag (ha)..., pe. Met</p>

(3) 2,3,4, ont un féminin en breton.

N.B. : Certains « pays » emploient uniquement le vouvoiement, d'autres tutoiement et vouvoiement. Pour simplifier, nous n'avons utilisé qu'une seule forme : la deuxième personne du pluriel. Les enseignants adapteront leur enseignement au parler local.

2. SYNTAXE, MORPHO-SYNTAXE ET PRONONCIATION

Phonétique et phonologie

A. Accentuation

L'accent tonique est fortement marqué dans toute la zone bretonnante sauf dans le parler de Vannes où sa place est plus fluctuante.

a. Les monosyllabes

• Mots ne portant pas l'accent :

- les articles définis et indéfinis sauf les indéfinis devant les substantifs monosyllabiques. Par exemple : ex : *an den* [ãn'dɛn] mais *un den* [ʔɔndɛn].

- les adjectifs possessifs, les particules verbales *a* et *e*, les particules démonstratives *-mañ* et *-se*, les prépositions *da*, *war*, *gant*, les conjonctions *ha*, *met*, *pa*, *ma*.

• Dans les autres cas, les mots monosyllabiques peuvent être accentués. Par exemple : *ni zo o tont* [ʔnizo o'tɔn].

b. Les polysyllabes

• Les mots de plus d'une syllabe sont accentués sur l'avant-dernière syllabe, hormis en vannetais qui privilégie la dernière syllabe. Par exemple, *ar voger* [ar'vo:ger], *ar mogerioù* [armo'gerju] *ar c'helenner* [arɣe'lener], *ar gelennerien* [arɣele'nerjen].

• L'accent tonique porte partout sur la dernière syllabe dans les cas suivants :

- conjugaison : *emañ* et ses formes conjuguées. Les formes conjuguées ci-après de la préposition *gant* / *get* : *ganin* [ga'nin], *ganit* [ga'nit], *ganeomp*, *ganeoc'h*.

- substantifs : *amann*, *itron*, *pemoc'h*, *kreisteiz*, *hanternoz*...

- adverbes et prépositions : *abred*, *avat*, *bennak*, *diabarzh*, *diavaez*, *dija*, *dilun*, *dimeurzh*, *dindan*, *diouzhtu*, *dirak*, *disul*, *ebet*, *etre*, *evit*, *gwezhall/gwechall*, *kenavo*, *netra*, *ouzhpenn*, *pegeit*, *pelec'h*, *penaos*, *perak*, *peseurt*, *warc'hoazh*...

- noms de lieux : *Karaez*, *Kastellin*, *Kimerc'h*, *Mespaol*, *Plougin*, *Kerlaz*, *Lanneur*...

- noms de personnes : *Katell*...

c. La suffixation

• Lorsqu'un suffixe (pluriel, infinitif, féminin, etc.) est ajouté à un mot se terminant par une voyelle, veiller à faire porter l'accent tonique sur l'avant dernière syllabe. Par exemple :

-où c'hoari (sing.) c'hoarioù (pl.) [ɣwa'riu]

-añ studi (subs.) studiañ (v.) [sty'dia]

-ez ki (m.) kiez (f.) ['kiez]

• Certains suffixes se prononcent en deux voyelles. Par exemple :

-ied biz (sing.) bizied (pl.) [bi'ziet]

-iezh geografiezh [geogra'fies]

-sion (emprunts au français) komision [komi'siɔn]

B. Traitement des consonnes

a. Sonorisation des sourdes

Le phénomène de sonorisation n'apparaît pas à l'écrit mais on doit le réaliser à l'oral. Souvent, sous l'influence de l'écrit, les néo-bretonnants n'adoucisent pas les consonnes sourdes :

- entre voyelles, par exemple,

k → g *drouk eo* [ʔdrugɛ]

t → d *gwelet e vez* [ʔgʷɛlede've]

- devant une consonne sonore, par exemple,

k → g devant b *ar park bihan* [arparɣ'biãn]

s → z devant d *ul lapous du* [ø'l'lapuz'dy]

Mais parfois la finale sourde peut provoquer le durcissement de l'initiale sonore suivante, par exemple : *hent bras*.

b. Assourdissement des sonores

• Devant une consonne sourde, par exemple :

d → t devant k *ar c'hoad kaer* [arɣat'kaer]

z → s devant t *ur c'hazh tev* [ørya:s'tew]

• En finale absolue, la finale devient sourde :

j → ch *al legumaj* [al le'gymaʃ]

b → p *ma mab* [ma'ma:p]

Syntaxe et morpho-syntaxe

A. La phrase

- L'élément qui apporte la nouveauté est essentiel ; quelles que soient sa nature et sa fonction, il est placé en tête de la phrase et en détermine la morphologie. Par exemple : *Ur c'hazh* (COD) *a welan* ; *Warc'hoazh* (adv.) *e teuin*.

- Dans la phrase déclarative, le verbe se place généralement en deuxième position après le sujet, le complément circonstanciel, ou le complément d'objet. Par exemple : *Ar c'hazh a lip e bav* (S, V, COD) ; *Laezh a evan bemdez* (COD, V, S) ; *Alies e lip ar c'hazh e bav* (adv., V, S, COD).

- Le breton a une forte propension à utiliser la voix passive. Par exemple : *Debret eo bet al logodenn gant ar c'hazh*.

B. Le verbe

- La forme infinitive des verbes peut également être utilisée comme nom commun. Par exemple : *lenn* (inf.) ; *al lenn* (subst.).

- Le breton utilise trois auxiliaires de conjugaison : *ober* (faire), *kaout* / *endevoud* (avoir), *bezañ* / *bout* (être, avec parfois le sens d'« avoir » en français) et des verbes irréguliers : *mont*, *dont*, *gouzout*.

- La conjugaison impersonnelle est une spécificité de la langue bretonne ; correspondant au pronom indéfini français « on », elle est distincte de la troisième personne du singulier. Par exemple : *Ar gazetenn a lenner bemdez*.

- Parmi les deux formes de conditionnel, l'une indique le potentiel, l'autre l'irréel. Par exemple : *me a garfe* (pot.) ; *me a garje* (irr.).

C. Le groupe nominal

• Complexité du pluriel des noms :

- Diversité des suffixes : *-où*, *-ioù*, *-eier*, *-i*, *-ed*, *-ien*.

- Collectif/singulatif : *logod* → *logodenn*.

- Duel : *lagad* → *daoulagad*.

- Pluriel interne sans terminaison : *yar* → *yer*.

avec terminaison : *karr* → *kirri*, *bazh* → *bizhier*.

Pluriels particuliers : *marc'h* → *kezeg*, *buoc'h* → *saout*

• Absence d'article indéfini devant un nom pluriel. Par exemple : *un daol* → *taolioù*.

• Complément du nom : absence d'article devant le nom complété. Par exemple : *milin ar roz*.

D. Les mutations consonantiques.

Le phénomène de mutations consonantiques utilisé en breton est un trait commun à toutes les langues celtiques. Elles se produisent dans divers cas, peuvent être porteuses de sens, avoir une valeur de marqueur distinctif. Par exemple : *Mamm* → *e vamm* / *he mamm* ; *Kador/bras* → *ar gador vras*. On veillera à la réalisation de certaines

mutations « non écrites ». Par exemple, après l'article, l'initiale [s] mute en [z] phonétiquement : *soubenn* [s] → *ar soubenn* [z] ; *saout* [s] → *ar saout* [z].

3. LEXIQUE

Individu : *mab-den*

Le corps humain : *ar c'horf*

Brec'h, ar vrec'h, an divrec'h
An dorn, an daou zorn, an daouarn
An troad, an daou droad, an treid
Al lagad, an daoulagad
Ar skouarn, an divskouarn
Blev, ur vlevenn
Kof, ar c'hof
Ar genoù, ar fri, ar penn
Ar biz, ar bizied
Korf, ar c'horf
Dant, an dent
Melen / du, tev / moan, bihan / bras, hir / berr
Gwalc'hiñ, naetaat.

Les vêtements: *an dilhad*

Ar c'habig, ar vantell, ar chupenn, ar stammenn
Ar roched, ar gorfenn, an hiviz
Al lunedoù
Ar bragoù, ar bragoù berr, ar bragoù bihan, ar bragoù jean
An tog, ar gasketenn
Ar botoù, al loeroù
Kozh / nevez
Gwiskañ, diwiskañ, dougen.

Les couleurs: *al livioù*

Glas, rous, melen, louet, gwer (glas), ruz, du, gwenn
Teñval / sklaer
Livañ.

La vie affective et l'expression de son point de vue

Drouk, divergont, fuloret, laouen, skuizh, brav, gwir, aes, diaes, dreist
Fall, mat, mat a-walc'h, mat-tre.
Me a blij din, me a blijfe / blijahe din, me am bo (ne'm bo ket)
Mouse'hoarzhin, c'hoarzhin, leñvañ.

Environnement: *endro*

La famille: *an tiegezh*

An dud : an tad, ar vamm
An dud-kozh : an tad-kozh, ar vamm-gozh
Ar breur (ar vreudeur), ar c'hoar (ar c'hoarezed)
Ar voereb (ar moerebed), an contr (an eontred)
An niz (an nized), an nizez (an nizezed)
An tad-paeron, ar vamm-baeron.

Les animaux: *al loened*

Ar c'hazh, ar c'hi, ar marc'h (ar jav), ar vuoc'h, al labous (an evn), ar c'honifl,
(al lapin), ar yar, ar c'hog (ar c'hilhog), an houad, al logodenn, ar pemoc'h, an dañvad, ar c'havr...
An arzh, an olifant, an tigr, al leon, ar c'hrokodil, ar bleiz, al louarn...

La nourriture: *ar boued*

Frouezh : avaloù (un aval), per (ur berenn), bananez (ur vananezenn), sivi (ur sivienn)...
Legumaj : pour (ur bourenn), ognon (ur penn ognon), piz-bihan,

avaloù-douar, tomatez..

Kig : kig moc'h, kig yar, kig rostet, kig morzhed, kig soubenn
Krapouezh, bara, yod-kerc'h, kouign, gwastell amann
Vioù, pesk
Laezh, laezh-tev, formaj-laezh, laezh-ribod, farz forn, farz gwinizh
Evajoù : kafe, te, chug-frouezh, sistr, gwin, bier, dour pik-pik, dour
Mat, fonnus, un teuzar, un drugar, ul lip-e-bav
Fall, treut ar geusteurenn, blaz ar re nebeut ganti
Dour am bo. Ne'm bo ket.
Naon am eus; ne'm eus ket.
Debriñ, evañ.

La maison: *an ti*

An ti, ar ranndi
Salioù / pezhioù : ar gambr, ar privezioù, ar gegin, ar sal-dour, ar saloñs, an trepas
An nor, ar prenestr, an daol, ar gador, an armel (ar pres), ar voger, ar skalier, ar gwele
Ar yenerez, an dommerez, ar skinwel, ar pellurzhier, ar chadenn
HiFi, ar urzhiataer, ar pellgomzer
Ar gontell, ar fourchetez, al loa, ar werenn, an asied, ar voutailh, ar volenn
Aozañ an daol, fardañ boued, skaoñ listri
Kousket, sellet ouzh / doc'h, pignat gant / get, digor.

Villes et pays : *kêrioù ha broioù*

Brest, Kemper, an Oriant, Gwened, Gwengamp, Sant-Brieg, Roazhon, Naoned
Breizh, Bro-C'hall, Euskadi, Spagn, Bro-Saoz, Kembre, Skos, Alamagn.
Bretoned, Breizhiz, Gallaoued, Saozon, Spagnoled, Kembreiz, Euskariz, Korsiz.

Prezidant, ministr kentañ, roue, rouanez, kannad,

Vivre en ville: *bevañ e kêr*

Ar riboul, an hent, ar straed, ar vali.
Ar c'harr-dre-dan, an taksi, ar sammorell, ar gamion, ar bus, ar c'harr-boutin, an treñ, an ti-post, ti an apotiker, ti ar ficher-blev, ti ar bouloñjer, an ispisiri, an ostaleri, an ti-skol, an ti-kêr.
Ar marc'had, ar gourmarc'had, ar stal-genwerzh, ar sinema, ar poull-neuial, ar sportva.
Ar gouleier, ar c'hroaz-hent, an treuz-hent.
Prenañ, gwerzhañ, pourmen, treuziñ.

La nature, le temps: *an natur, an amzer*

Ar vleunienn (bleunioù), ar wezenn (gwez), ar c'heotenn (geot), al leton, al louzeier.
Ar mor, ar stêr, ar stêr-veur, an draoñienn, ar menez.
An heol, ar c'houmoul, al loar, ar stered.
Ar glav, an avel, an erc'h, ar grizilh.
Gleb, yen, tomm.
Mareoù ar bloaz : an nevez-amzer, an hañv, an diskar-amzer, ar goañv.
Glav a ra, brav eo an amzer.
Deiz, noz, mintin, abardaez.
Lein, merenn, koan.
Hiziv, dec'h, warc'hoazh.

Les gens: *an dud*

Aotrou, Itron, amezeg, mignon, paotr ha plac'h, ar re yaouank, ar re gozh.
Ar skolaer, ar vestrez-skol, ar skoazellerez, ar pomper, ar polis, ar blenier, ar mezeg / ar medisinn.
Ar skoliad, ar re vihan, ar re grenn, ar re vras.

Le calendrier, les fêtes : *ar bloavezh, ar gouelioù*

Al lun, ar meurzh, ar merc'her, ar yaou, ar gwener, ar sadorn, ar sul.
Dilun, dimeurzh, dimerc'her, diriaou, digwener, disadorn, disul.

Genver, C'hwevrer, Meurzh, Ebrel, Mae, Mezheven, Gouere, Eost, Gwengolo, Here, Du, Kerzu.
D'ar meurzh 12 a viz Ebrel

Devezh kentañ ar bloaz, ar Rouaned, Meurlarjez, Pask, gouel Mari hanter-eost, an Hollsent, Nedeleg.

An deiz-ha-bloaz, gouel ar mammoù.

Activités : an obererezhioù

Les rythmes quotidiens, l'école : ar pemdez, ar skol

Sevel, en em walc'hiñ, c'hoari, didroc'hañ, pegañ, livañ, redek, kousket

Mont d'ar gêr, chom azezet, selaou mat

Ar sac'h-skol, al levr, ar c'haier, ar c'hreion, ar c'homenn, ar reolenn, ar peg, ar sizailh, ar paper...

Ar c'hlas, ar porzh, ar goudor, an diwallerezh, an trepas, ar c'hantin / ar predva.

Al lizherenneg : A, B, C, C'h, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V, W, Y, Z.

Sports: sportoù

Melldroad (football), hand-ball, basket-ball, tennis, marc'h-houarn (velo).

Bannañ pell, redek buan, tennañ er gwenn, lammat uhel, tizhout ar pal.

Buanoc'h, pelloc'h, uheloc'h, izeloc'h.

Loisirs et jeux: dudi ha c'hoari

Merc'hodenn, nanarzh, c'hoariell, bolotenn, c'hwezbigell, botoù-ruilh, skasoù.

Fleüt, gitar, piano, violoñs.

Kanañ, dañsal, c'hoari kartoù.

4. CONTENUS CULTURELS

Vie quotidienne

- Les usages dans les relations interpersonnelles

Les anciens se saluent par un bref échange sur le temps qu'il fait.

La qualification de « monsieur » (*aotrou*) est réservée aux personnalités : maire, curé, député...

L'épouse conserve son nom de jeune fille.

Le numéro de téléphone se donne chiffre par chiffre.

- Les habitudes alimentaires

Deux repas principaux, le déjeuner et le dîner. Pommes de terre et charcuterie occupent une bonne place dans l'alimentation.

Quelques spécialités : les crêpes (froment ou blé noir) et le cidre, le *kig ha farz* léonard, le *kouign amann* douarneniste, le beurre salé, l'andouille de Guéméné, les fruits de mer...

- Les rythmes de la journée

Ils ne diffèrent pas fondamentalement des rythmes aménagés par l'école sur tout le territoire français.

- L'école

Implantation de l'école privée confessionnelle catholique.

Existence de classes bilingues à parité horaire dans l'enseignement public et privé confessionnel, existence de classes où le breton va au-delà de la parité horaire (Diwan)

- Centre d'intérêts

Importance de la danse et de la musique traditionnelles pratiquées par les *bagadoù* ou les cercles celtiques, et les groupes animant les *festoù-noz*.

Sensibilisation extrême à la protection des sites naturels (conservatoire du littoral, marées noires, pollution de l'eau, chemins côtiers, randonnées, reconstruction de talus...). Pratique des activités nautiques.

Environnement culturel

- Onomatopées qui traduisent :

Le cri des animaux : *maraoñ* (chat), *mou* (vache), *kotogotogok* (coq).

Les bruits familiers : *wik ha wak* (roue qui grince), *badadaou* (chute).

- Porte-bonheur et symboles

Triskell, hermine, BZH (pour Breizh « Bretagne »), Gwenn ha du.

- Les fêtes calendaires

Kalanna : les étrennes.

Meurlarjez : la mi-carême, le mardi-gras.

Pask : les cloches s'envolent pour Rome le Vendredi-Saint et rapportent des œufs dans les jardins le jour de Pâques.

Kala-Mae : 1er mai.

Tantad Sant Yann : feu de la Saint Jean allumé le soir du 23 juin.

Gouel Mari hanter east : 15 août, fête de Marie.

Kala goañv : fleurissement des cimetières ; *Gouel an Hollsent*, la Toussaint est restée pour les Bretons la fête religieuse la plus importante de l'année.

Nedeleg : Noël, *ar Mabig Jezuz* a été remplacé par le Père Noël (*Tad-kozh Nedeleg*, *Tad-Kozh ar Pellgent*).

- Traditions populaires

Saint Yves, patron des avocats, et sainte Anne, « mère des Bretons ».

Festoù-noz, *festoù-deiz*.

Chant traditionnel à deux : le *kan ha diskan*.

Couples de sonneurs : biniou et bombarde.

Les plaintes : les *gwerzioù*.

Tradition orale : l'*Ankou*, les *korrigans*, les lavandières de nuit.

Contes et chants traditionnels recueillis au siècle dernier par Luzel, La Villemarqué, Le Braz. Légende de la Table Ronde, de la ville d'Is, des saints de Bretagne.

Jeux de boules, de quilles, de palets. Gouren (lutte bretonne).

Festival : « Les Vieilles charrues » à Carhaix, le festival de Cornouaille à Quimper, le festival interceltique à Lorient (FIL)...

- Personnages célèbres

Histoire : Nominoë, du Guesclin, Jacques Cartier, la duchesse Anne...

Médecine : René Laennec...

Peinture : Mathurin Méheut, les peintres de l'Ecole de Pont-Aven...

Littérature et linguistique : Ernest Renan, François-René de Chateaubriand, Roparz Hémon, Théodore de La Villemarqué, Le Gonidec, Pêr-Jakez Hélias...

Musique : Paul Le Flemm, Jef le Penven, Alan Stivell, Dan Ar Braz...

Nautisme : Eric Tabarly...

L'environnement géographique et socio-économique

- Les pays celtiques et leurs capitales situées sur la carte d'Europe

Bretagne (seul pays celtique sur le continent européen) : Rennes et Nantes.

Irlande : Dublin.

Pays de Galles : Cardiff.

Ecosse : Edimbourg.

Ile de Man et Cornouailles britannique.

- Connaissance des drapeaux et symboles de ces pays

Autrefois le drapeau du Duché de Bretagne était constitué d'une croix noire sur fond blanc. Aujourd'hui, il montre cinq bandes noires représentant les évêchés de Haute-Bretagne (Dol, Saint-Malo, Saint-Brieuc, Nantes et Rennes) et quatre bandes blanches représentant les évêchés de Basse-Bretagne (Vannes, Tréguier, Saint-Pol-de-Léon et Quimper). Son nom : le *Gwenn-ha-Du*.

Le dragon et le poireau en Pays de Galles.

Le chardon en Ecosse.

Le trèfle et la harpe en Irlande.

- Bretagne administrative et Bretagne historique

Quatre départements : Ille-et-Vilaine, Morbihan, Côtes-d'Armor, Finistère.

La Loire-Atlantique appartient à la Bretagne historique (château des ducs de Bretagne à Nantes). Elle a été séparée de la Bretagne en 1941 et incluse aux Pays de Loire.

- Industrie

Place importante de la Bretagne dans l'espace maritime européen grâce à la pêche, surtout dans les ports du sud (Le Guilvinec, Concarneau, Lorient).

Première région d'élevage en France en porc, poulet, et production laitière. Maraîchage dans le Léon (au nord de Brest), primeurs. Cultures (maïs, blé, colza) destinées à l'alimentation animale.

Industrie agroalimentaire développée. Télécoms et informatique à Lannion, automobile à Rennes. Les entreprises les plus connues en Bretagne : conserveries, pâtisseries (galettes), vêtements de mer, haute technologie...

- Les grands types de paysages

Le bocage (en forte diminution, les terres ont été remembrées un peu partout).

Importance de la façade maritime, côtes rocheuses et sableuses, ports de pêche et de plaisance. Nombreuses rias : abers au nord, avens au sud.